

СЪБИТИЯТА ВЪ МАКЕДОНИЯ

и

СТАРА СЪРБИЯ

отъ

В. Н. КОРАБЛЕВЪ.

Прѣводъ отъ руски.

сканиралъ: Ж. Войниковъ

<http://www.bulgari-istoria-2010.com>

СОФИЯ

Печатница на П. М. Бжзайтовъ

1903.

ИМЖАРЕНИЯ СВЕТЛИНА
ЧИНЧО КЪРДЖИЛОВ
отъ Гаваинък

СЪБИТИЯТА ВЪ МАКЕДОНИЯ И СТАРА СЪРБИЯ.

1. Тревожни минути.

Въ послѣдните дни и часове напрѣгнатото внимание на всички е обѣрнато къмъ единъ кѫтъ на Балканския Полуостровъ, нареченъ Македония и Стара Сърбия: тамъ се лѣе невинна кръвъ, тамъ се извѣршватъ ужасни насилия надъ христианитѣ, прѣдаватъ се на поруганіе тѣхните светини, на насмѣшки тѣхната човѣшка личностъ.

До болесть, до сълзи се свива сърдцето на тия, които по кръвъ и по вѣра сѫ свѣрзани съ тия жертви на дивия произволъ... Но въ тѣхната властъ е само да състрадать, само да жалѣять: тѣ сѫ безсилни нѣщо да направятъ, съ нѣщо да облегчатъ страданията на нещастните . . .

Съ радость и съ ликуване се прислушватъ къмъ стѣнанията на умиращитѣ, съ радость очакватъ края на кръвавата трагедия тия, които сѫ заинтересувани въ пълното загинване, въ окончателното изтрѣбване на славянския елементъ по Балканския полуостровъ. Тѣ сѫ въ сила, тѣ могатъ да помогнатъ, но не искатъ: нека гинатъ тия опасни за Европа „роби“; нека очистятъ място за благородни нации . . .

Съ отчаяние, въ послѣдната минута, емнаха оржжие тия поборени христиани: тѣмъ остава само да паднатъ съ оржжие въ рѣцѣ, защищавайки своите светини, своите жилища, своите близки. За победа тѣ не мечтаятъ: борбата е неравна, — тѣ сѫ тѣй малко... Но съ надежда тѣ насочватъ погледи къмъ далечния сѣверъ, дѣто живѣятъ мощните имъ братя: отъ тѣхъ и само отъ тѣхъ лишениетъ чакатъ помощъ и поддържка!

Всѣки денъ дохождатъ извѣстия — едно отъ друго по-тревожни. Вълнение е обхванало отъ край до край цѣла Македония и Стара Сърбия: христианитѣ сѫ рѣшили скжпо да продадатъ свободата си . . . Възстановали и албанцитѣ . . . ала съ турцитѣ, противъ сѫщите христиани: дивиятъ имъ произволъ въ името на падишаха е безграничъ... Великиятъ падиша изпратилъ за защита на христианитѣ своите войски срѣщу своите вѣрноподаници и правовѣрници: и отново редъ насилия отъ страна на мюсюлманските редовни войски срѣчу сѫщите христиани . . .

Дрѣзка рѣка постигна върху живота на прѣставителя на онай дѣржава, за която сѫ най-близки интереситѣ на балканските христиани, която повече отъ другитѣ има право за гласъ на Балканския полуостровъ: убить е отъ вражески крушумъ енергичниятъ руски консулъ въ Стара Сърбия . . .

Свѣрши се: принесена е кръвата жертва като необходимъ данъкъ на врѣмето и събитията. Съ непристорени сълзи и съ искрена скрѣбъ, посрѣднича тая безврѣменна, ала благородна смѣрть балканските славяни... Безсилно плакаха надъ прѣсния гробъ тия, които съзнавайки мощта си видѣха своята слабостъ . . .

Напрѣгнато чакатъ всички рѣшащия моментъ, властната дума! И отъ устата на всѣкиго, у когото е живо чувството на национална гордостъ, готовъ е да се изплѣзне сѫдбоносния въпросъ:

Или думата на руския Царь е безсилна?

2. Причинитѣ на македонското движение.

Кръвавитѣ събития, които се вършатъ днесъ на Балканския полуостровъ, не сѫ възникнали изведнажъ, изъ нищо: тѣ сѫ се подгатвали полека-лека, съ десетици години. Историята имъ е такава.

Отъ IX в. Македония се явява като прѣдметъ за споръ и борба между Византия и България, па чакъ до XIV в. постоянно прѣминава отъ рѣцѣтѣ на Византия въ рѣцѣтѣ на България и обратно.

Въ XIV в. срѣбскиятъ царь Стефанъ Душанъ завоевавъ Македония и основавъ тамъ знаменитото Душаново царство: най-свѣтлата страничка отъ историита на Сърбия. Въ 1389 г. краль Лазаръ падналъ на Косово поле въ битката съ турцитѣ, паднало и неговото величаво царство, и Македония окончателно прѣминала въ рѣцѣтѣ на турцитѣ, въ каквото положение се намира и досега.

Тоя моментъ и може да се счита за начало на борбата за освобождение отъ турското иго, борба, която е расла съ вѣкове и достигна най-високото си напрѣгане въ нашите дни.

Отъ момента на турското поробване Македония се намирала въ тѣсна свѣрзка съ България. И всѣки пжъ, когато въ течение на много десетици години въ несвободна България възкръсвала надѣждата за освобождение, оживѣвала се дѣйността на революционните комитети, — всѣки пжъ реагирвала на това оживление и Македония: освободителното движение обхващало и нея.

Така бѣ отъ 68 до 74 година; отрази се въ Македония и бѣлгарското възстание отъ 1876 година: въ него вземаха участие македонските харамии, които бѣха застѣднали въ планините и безпокояха турските войски. Берлинскиятъ конгрѣсъ, който прѣдале Македония въ властта на турцитѣ въпрѣки пролѣните потоци кръвъ, отново прѣдизвика цѣла буря отъ негодуванія въ Македония и цѣло възстаніе, което продължава повече отъ година. Турцитѣ унишожиха четитѣ на възстановите, унишожиха цѣлата македонска интелигенция, но възстановето и идеята за освобождение оттогава получиха въ Македония права граждани и не изчезнаха никога безслѣдно.

А вжтѣ въ страната живѣятъ мирни трудолюбиви земедѣлци-славяни, по мриското прибрѣжие спокойни моряци, най-добрите на цѣлия материкъ.

По състава си населението на страната е твърдъ пѣстро: по брѣга на морето прѣбладава грѣцки елементъ, освѣнъ славянски. Солунъ и околността му, дѣто говорятъ на най-чистъ бѣл-

гарски езикъ; въ съверо-западния жгъль на страната, по склоновете на Шаръ и Чърна гора, до самото Скопие като клинъ се връзали въ славянското население албанцитъ (арнаутитъ); отъ Скопие, надлъжъ по лъвия бръгъ на Вардаръ и по-нататъкъ на изтокъ се проточватъ селата на турцитъ (юруцитъ); при Скопие тъ се сливатъ съ албанцитъ.

Споредъ управлението Македония се дъли на петъ санджака, управлявани отъ мютесариби: на Призърънски, Скопски (центръ Скопие, Ускюбъ), Битолски или Манастирски (центръ Битоля), Солунски и Сърски. Санџацитъ се дължатъ на каази, управлявани отъ каймаками. Точни статистически данни за числеността на населението въ санджацитъ нѣма, понеже статистика у турцитъ не съществува; нѣма почти данни нито у българитъ, нито у сърбитъ; ония официали свѣдѣнія, които публикува Портата, наполовинъ сѫ фалшиви съ умишлена цѣль.

Приблизително изброение се прави така: опрѣдѣля се числото на селата, числото на кѫщите въ всѣко село: християнски и мюсюлмански, понеже християнитъ нѣматъ право да носятъ военска тегоба, а плащать вмѣсто това особенъ налогъ; послѣ числото на християнските кѫщи се помножава съ цифра 5, турските съ цифра 3 или 4: така се опрѣдѣля общото число на населението.

Македония съ нейното славянско население — рая, както го наричатъ турцитъ, намирала се е и се намира подъ най-тежки гнетъ, по-тежъкъ отъ дѣто и да е било въ другите турски провинции: шайки разбойници (албанци, иначе: арнаути, арбанаси, шкипетари), бегове и заптии, най-сѣтнѣ, гръцките фанариоти — ето главните врагове на славянското население.

Разбойнишките шайки, които наводняватъ Македония и държатъ въ страхъ мѣстната турска полиция и дори редовните войски, явяватъ се пълни господари въ страната. Тѣ каратъ цѣли села да имъ набавятъ оржиѣ, припаси и т. н. Който се откаже да прави това или издаде, тогава чака жестока кървава разправа: убийства и грабежи сѫ обикновенно нѣщо въ Македония. Мѣстните жители — а още повече придошлиятъ елементъ — сѫ беззащитни и безпомощни. Ето защо Македония принадлежи къмъ числото на рѣдко посѣщаваните отъ европейски пѫтешественици мѣста: възможно е да се пѫтува само по голѣмите пѫтища, отъ голѣмъ центъръ до други такъвъ, въ придружение на коненъ отрядъ заптии; но и такива пѫтувания не винаги се свършватъ благополучно, защото турската полиция е съвсѣмъ безсилна срѣщу разбойниците.

Но за славянското население има врагъ още повече страшенъ, отколкото разбойниците, — това сѫ беговетъ, чокоитъ, които владѣятъ земя и закрѣпенитъ, живущи въ нея, селени. Беговетъ считатъ за себе право да взематъ всичко, каквото искатъ, отъ селянина, да го облагатъ съ каквато искатъ работа, а въ случай на отпоръ или отказъ да го убиятъ: добре че законътъ не прѣслѣдва убийствата, извѣршени съ цѣль на самозашита.

Обичната въ Турция данъчна система е събиране десятъкъ, т. е. десетата част отъ всички произведения на земята: жито, сѣно,

и т. н. Произволътъ и насилието надъ населението отъ страна на бирницитъ нѣматъ граница. Да апелирова нѣма кой. Заптиите винаги сѫ на страната на бирницитъ, които имъ плащать известна контрибуция. Като не получаватъ заплата по шестъ мѣсеца, заптиите, разбира се, взематъ, каквото могатъ, и отъ бирницитъ и отъ населението.

Но не само долните чинове обиратъ немилостиво населението: не е чуждо това изкуство и за видни лица. Работата е тази, че всички правителствени длѣжности въ Турция сѫ на откупъ: мѣстата се продаватъ на търгъ, и който заплати скъпо за мѣстото, старае се отпослѣ да набави изгубеното. Системата на подкупа, рушвета, широко се култивира въ цѣла Турция и въ самия Стамбулъ, като почнемъ отъ последния бѣденъ и до лица, близки до султана. „Рушветсизъ бишъ олмазъ,“ т. е. безъ рушветъ нищо нѣма да направишъ, казва турчинътъ, и взема рушветъ при всѣки удобенъ и неудобенъ случай. Турските чиновници въ Македония сѫ сѫщите разбойници-арнаути, само че тѣ се намиратъ подъ защита и покровителство на правителството.

Има още единъ врагъ за мѣстното славянско население: това сѫ гръцките и въ частностъ гръцкото духовенство и фанариотите. Съ пробудата на националното самосъзнание у македонските славяни, породи се у тѣхъ и стремежъ да се отдѣлятъ отъ гръцката (цариградската) църква и да основатъ своя независима славянска църква: българите сполучиха да направятъ това слѣдъ голѣми усилия, и тѣ образуваха тѣй нареч. български екзархъ, независимъ отъ цариградския патриархъ, а срѣбскиятъ елементъ въ Стара-Сърбия и Македония остана подъ властта на патриарха: по тоя начинъ македонските славяни се раздѣлиха въ религиозно отношение на екзархисти и патриархисти. Отдѣлението на българската екзархия отъ гръцката църква доде не по вкуса на гръцките и на тѣхния фенеръ (духовенството), и тѣ почнаха да употребяватъ всички усилия, за да прѣвърнатъ въ гръци македонските славяни. Безсилието на цариградските и дори на атинските гръци прѣдизвика отъ тѣхна страна страшна умраза къмъ българите и редъ тѣмни мѣрки: доноси до правителството за това, че българските училища се явяватъ огнища на революционната пропаганда, а учителите сѫ комити, т. е. членове на революционните комитети. Турското правителство, като съзнава всичката опасност за себе си отъ сѫществуването на славянско общинско самоуправление въ страната и на славянски църкви, разбира се, съ радостъ помага на гръцките училища на всѣкадѣ се затварятъ; учителите въ вериги откарватъ се въ Солунъ, гдѣто тѣ по цѣли години гниятъ въ страшната Канлѫ-куле (Кървава-кула), или пъкъ се изпращатъ въ Мала-Азия, което е равносилно на смърть.

Разбира се, разорявано икономически, безправно политически и притиснато нравствено, забравеното славянско население най-сетне не прѣтърпѣ тоя непосиленъ гнетъ, възстана противъ притѣснителите: ето съ какво се обяснява вѣчно неспокойното състояние въ

Македония и оня глухъ отначало ропотъ, който сега нарастна въ отчаянъ позивъ къмъ освобождение.

Взаимната вражда на сърби и българи и тъхниятъ въченъ (ще прибавимъ отъ себе: дивъ) стрѣмежъ да осъществява идеята на велика Сърбия и велика България се отразява така сѫщо и върху положението на македонското население, като го деморализира и внася въ него нежелателенъ вътрѣшенъ разцѣпъ.

Тежко чувство, споредъ думитѣ на единъ отъ рускитѣ пѫтешественици, оставя въ душата безпрогледната, страшна умраза, която сѫществува въ Македония между сърби и българи. Това е нѣщо ужасно, което трудно е да си прѣдстави човѣкъ по книга, безъ да види на мястото съ очи. Тая умраза надминава умразата на еднитѣ и другитѣ наедно къмъ общия врагъ — турцитѣ. И Богъ знае, съ какво тая вражда може да се свѣрши.

Претенциите на българитѣ върху Македония сѫ основани на това, че тя имъ е дала вѣра, езикъ, литература; въ най-старата епоха Македония била вече въ ржцѣтѣ на българитѣ, макаръ тѣ и да сѫ я губили нѣколко пѫти; тамъ, въ Македония, великитѣ славянски апостоли Кирилъ и Методий сѫ прѣвели на старо-български езикъ евангелието; тамъ живѣятъ до днесъ остатъци отъ най-стари български епически пѣсни; тамъ, най-сетиѣ, при полите на Родопскитѣ планини, говорятъ на най-чисто българско нарѣчие, каквото нѣма да срѣщнешъ въ самото княжество.

А претенциите на сърбитѣ се опиратъ само на това, че въ XIV в. въ Македония било тѣхното царство при Душана, който, като блѣстящъ метеоръ, се пронесе надъ политическия хоризонтъ на Сърбия и навѣки безслѣдно изчезна; като се опиратъ на това, сърбитѣ твърдятъ, че Македония принадлежи тѣмъ и цѣлата навѣкъ, отъ съвернитѣ до южнитѣ граници, е населена съ сърби и само сърби. Претенциите имъ сѫ сравнително отъ недавно врѣме: църквата, школата, книгата, чиновницитетѣ сѫ главнитѣ проводници на срѣбъския елементъ. Слѣдъ Берлинския конгресъ срѣбъската пропаганда се усили: българитѣ въ противовѣсъ на нея усилиха своята пропаганда.

Намъ ни се струва, че сърбитѣ би трѣбвало веднажъ за винаги да се откажатъ отъ своите малко основни претенции върху Македония и да не изпушчатъ това, което тѣ иматъ: Косово-поле, Стара-Сърбия, която сѫ изпълнили албанцитѣ, които почти вече сѫ унищожили тамъ срѣбъския елементъ: ще се изминатъ още 5—10 години, и ако сърбитѣ не успѣятъ да се опомнятъ, то въ Стара-Сърбия отъ срѣбъство и Сърбия ще остане единъ само празенъ звукъ; а Македония тѣ все едно нѣма да завоюватъ, тѣ като македонското население, въ голѣмото си мнозинство, самъ признава своята близостъ къмъ българитѣ, а не къмъ сърбитѣ. Да не се сърдятъ на насъ сърбитѣ за тия думи: намъ сѫ добрѣ извѣстни всички доводи за и противъ, всички исторически отправки, но фактътъ си остава фактъ.

Има още единъ претендентъ върху сѫщата Македония: това сѫ гърцитѣ. Да се разстанатъ съ своята нѣкогашна земя тѣ по ни-

кой начинъ не искатъ. Тия потомци на великитѣ нѣкога-си философи и художници, сега обѣднѣли духомъ и доста подивѣли, мечтаятъ за възобновата на велика Гърция: мегали идеа, т. е. идеята за велика Гърция не дава спокойно да спяятъ грѣцкитѣ политици въ Атина, Цариградъ, Македония и дори въ Парижъ.

Въ ржцѣтѣ на гърцитѣ, споредъ думитѣ имъ, е неотемното етнократическо право върху Македония; тѣ сѫ по-благородно племе отколкото нѣкакви-си варвари-славяни, и поради това иматъ право да господаруватъ надъ тѣхъ.

Турцитѣ, които отъ цѣлата си душа мразятъ славянитѣ и се стремятъ да ги унищожатъ, поддържатъ стремежитѣ на гърцитѣ, насочени къмъ сѫщото: твърдѣ много ги плаши велика България на Балканския полуостровъ, задъ която съглеждатъ страшниятъ призракъ на Русия!

Най-сетиѣ, непълна била би онай картина на разрушителната за славянството борба въ Македония, ако да не бѣхме споменали още единого претендента, който срамежливо и скромно се скрива задъ гърбоветѣ на другитѣ — именно Австрия.

Тя се отнася не безъ участно къмъ сѫдбата на македонскитѣ славяни, както и изобщо къмъ сѫдбата на всички славяни. Плановетѣ ѝ сѫ опрѣдѣлени: въ ржцѣтѣ ѝ сѫ Босна и Херцеговина, цѣлото цвѣтуше Далматинско прибрѣжие; съ пръстенъ отъ крѣости отъ страна на Херцеговина тя е заобиколила Черногория, за сега още свободна; но Черногория за нея не е страшна: тя само на видъ е свободна, а икономически отдавна вече е въ ржцѣтѣ на Австрия.

Остава да се направи послѣдна крачка: да се врѣже като клинъ прѣзъ Стара Сърбия въ Македония до Солунъ; а веднажъ Солунъ въ ржцѣ ѝ, то значи въ ржцѣтѣ ѝ е ключътъ отъ Балканския полуостровъ, отъ водния путь по Средиземно и Черно море — въ Европа и Мала Азия; а да се разправи съ Турция ще бѫде не трудно. Австрия за осъществение на плановетѣ си отлично се ползва отъ всичко, отъ което е възможно: въоржава единъ срѣщу други славянитѣ (хърватитѣ и сърбитѣ, сърбитѣ и българитѣ), тя по тоя начинъ отслабва вътрѣшната сила на славянството, която се заключава тѣкмо въ единството и въ единението. Австрия, или по-добрѣ задъ гърба ѝ Германия, открыто се стреми да подчини славянитѣ отначало на своето икономическо, и сетиѣ и политическо влияние. Сѫщата политика тя води и въ Македония.

Прѣзъ своите агенти, като харчи огромни срѣдства, тя пробуди националното самосъзнание у албанцитѣ съ цѣль да ги употреби като оржdie противъ славянитѣ. Сега албанцитѣ и Австрия иматъ една цѣль, едно дѣло: изтрѣбване на славянското население, което бѣрка на успѣхитѣ имъ. Разбойнишки банди отъ албани, поддържани отъ Австрия, икономически разоряватъ сърби и българи въ Стара Сърбия и въ Македония и ги каратъ да емигриратъ въ крал. Сърбия и въ княж. България или пѣкъ въ Америка. Австрийскитѣ пѣкъ нѣмци дѣятелно се стараятъ да завзематъ оставенитѣ славянски поселения: тия колонисти сѫ вече много по путь отъ

Митровица за Качаникъ. Прѣзъ своите колонисти дѣйствува Австрия върху албанското население, очаровано отъ богатството и мощта ѝ. Между албанците и между мѣстното славянско население дѣятелно се прокарва религиозно-политическа пропаганда: за една шепа католици издигатъ се прѣкрасни училища, болници, читални, църкви, появяватъ се езуити: всички тия благи и хумани учреждения иматъ чисто политическа подложка и служатъ за разпространение и закрѣпа на австро-папизма, главното оржие на Римъ и Виена.

Редомъ съ Австрия дѣйствува и Италия. Като осъществява идеята си за велика обединена Италия, тя се стреми да заграби върху Албания, създадена отъ същата сила, която създаде и Италия. Трѣба да забѣлѣжимъ при това, че Австрия и Италия дѣйствуваха за сега дружно, безъ да се каратъ, като разграничаватъ сферите на политическото си въздѣйствие, за да не бѣркатъ една на друга.

Такава е слабата картина на това, което на дѣло съществува въ Македония.

Понятѣнъ става сега оня отчаянъ възгласъ къмъ борба, оня избухъ на народния ентузиазъмъ, който се забѣлѣзва на послѣдно врѣме въ Македония.

Тежкото економическо и политическо положение на населението въ страната отъ една страна прѣдизвика силна емиграция въ България, а отъ друга — принуди и прѣселилътъ се въ княжеството и останалитъ въ Македония бѣлгари да се сгрупиратъ за рѣшителна борба съ турцитъ и съ европейската пропаганда.

3. Дѣйността на освободителните комитети.

Организациите, които възникнаха съ цѣль за осваждение на християнското население въ Македония, съществуватъ вече около десетъ години; отъ денъ на денъ тѣхниятъ авторитетъ и сила се уголемяватъ, и тѣ за Турция прѣставляватъ не малка опасность.

Тѣ също три: двѣ въ княжеството и третя — най-главната е въ Македония; това е тъй наречената „Вѫтрѣшната организация“; съ нейнитъ планове напълно се съгласява и се споразумява „Върховниятъ Македоно-Одрински Комитетъ“...

Тъй наречената „Вѫтрѣшна организация“ прѣставя нѣщо наистина чудно: тя е разпростряла своите мрѣжи по цѣлата страна, успѣла е въ течение на 10 години да въоржжи християнското население въ Македония, да направява борбата съ турцитъ дѣло чисто народно, да унищожава въ народа робския духъ на покорность и страхливостъ прѣдъ турцитъ: по-рано бѣдната смазана рая и да мисли не смѣяла за отпоръ на господаритъ си — турцитъ, въластъта на които ги е прѣдала най-християнската Европа; сега пѣкъ забравеніята смазанъ народъ е пламналъ духомъ, смѣло погледналъ въ очите на опасността и смѣртта.

Вѫтрѣшната организация е раздѣлила Македония на окръзи; въ всѣки окръгъ дѣйствуващи свои „чети“, които ржководятъ движението и се явяватъ изпълнители на заповѣдите отъ организацията. Тя има своя поща, свой сѫдъ, свои финансии. Необходимитъ за

нея суми се набиратъ отчасти въ княжеството (и дори въ Парижъ и Лондонъ), но главно въ самата Македония: жителитъ сѫ обложени съ своеобразенъ данъкъ: внася кой колкото може (най-бѣдните — единъ грошъ въ мѣсеца) въ пари или въ натура въ тъй нареченитъ „селски каси“. Тия пари отиватъ за набавка на оржие — най-вече.

Слѣдъ като събере свѣдѣния прѣзъ четниците, колко оржие въ кое село е нужно, организацията придобива необходимото число оржие и патрони. Да се набави оржие въ княжеството е твърдѣ лесно, да се прѣкара прѣзъ границата така сѫщо не е трудно: усълужватъ на организацията самитъ турци, които за добра възнаграда не само позволяватъ да принасятъ оржие, но дори и сами продаватъ; малко това, тѣ служатъ на организацията като шпиони, поради което четитъ обикновено сѫ добре известени за плановете и движенията на редовните турски войски.

Въ селата движението ржководи учителътъ, а въ градовете — самитъ граждани: мѣстността се дѣли на 30—40 части; всѣка част си има десетникъ, въ разпоредбата на когото има 10 четника; всѣки четникъ има 4—5 ученика, които той учи да владѣятъ оржие. Слѣдъ като изпълнява мисията си въ едно мѣсто, четниците незабавно прѣминаватъ въ друго, гдѣто правятъ сѫщото. Дѣйствуващи тѣ бѣзо и увѣрено. Споредъ доставените намъ свѣдѣния, въ течение на мѣсеца януарий били въоржжени и обучени по тия начинъ 11 села.

Любопитно е при това, че такова сериозно и силно учреждение, което е станало за послѣдно врѣме чисто народно, нѣма опредѣлено лице: то е безлично, чисто отъ източенъ характеръ: дѣйствува енергично, а кои — не е известно.

Въ дадения случай отъ него донѣдѣ се отличаватъ бѣлгарските комитети, гдѣто засѣдаватъ кричетала, вѣстникарски репортажи, които доставятъ свѣдѣния въ всички европейски (френски и английски) вѣстници, — съ една рѣчъ, тукъ работа вършатъ малко, за то дигатъ много гюролтия.

Както и да било тамъ, но движението, образувано отъ комитетите, взе въ послѣдните мѣсеци и дори дни характеръ чисто политически, като си поставило за крайна цѣль осваждението на македонските християни отъ турското иго — и по никакъ начинъ не палиативи въ видъ на книжни реформи.

Това учреждение се ползва въ народа съ страшна сила и авторитетъ: то наказва съ смѣрть отстѫпниците, измѣнниците и дори скептиците и недостойните слуги; то рѣшава да се убие турчинъ, съ цѣль да му завладѣятъ оржието.

Европейската дипломация недавно се залови за умъ, произведе натискъ върху Бѣлгия и иска да се закриятъ бѣлгарските комитети; залови се обаче твърдѣ късно: всичката подготовкителна работа е завършена; тя се е водила не съ дни и не съ мѣсеци, а съ цѣли години: дѣлото е свършено, и ще продължаватъ ли комитетите работата си или не, все едно — тѣхните идеи намѣриха благодатна почва и станаха народно достояние. Смѣшно бѣ поради

това и безполезно бъде да се затварятъ, напр. въ София, сбогището отъ кричetalата...

Всичкитѣ три организации въ своятѣ крайни изводи се схождатъ: тѣ иматъ за цѣль да ръководятъ освободителното движение въ Македония, да поддържатъ революционната енергия на крайнитѣ елементи. Въ резултата тѣ се добиватъ до пълна автономия на Македония: „Македония трѣбва да си остане македонска; Македония за македонците“ — ето тѣхния девизъ! Тѣ искатъ за себе си губернаторъ отъ онай народностъ, която ще бѫде господствуеща въ страната; като официаленъ езикъ така сѫщо трѣбва да бѫде езикъ на господствуещата народностъ.

Ето защо тия организации не можеха да се задоволятъ съ онай реформи, на които се съгласи Турция подъ натиска на Австрия и Русия: тия реформи не даватъ и минимума отъ това, до което се домогватъ комитетитѣ, и прѣди всичко тѣ не освобождаватъ македонскитѣ християни отъ турското иго.

4. Турскитѣ реформи.

Що се отнася изобщо до турскитѣ реформи, то европейската дипломация е имала вече доста случаи, да се убѣди въ тѣхната илюзорностъ: колко пѫти е обѣщавала Турция на Европа да даде на всичкитѣ си поданици, безъ различие на вѣра и народностъ, всички права, и колко пѫти тя е лъгала тази Европа по най-безбоженъ начинъ.

Та и понятно е: цѣлата национална и политическа наредба на Турция се зижда върху Корана, като върху едничкъ изворъ за държавното право; а известно е, че Коранътъ прави строга разлика между правовѣрнитѣ и кучето — гяура, християнина.

И наистина, нека за насъ говори историята. Турция до сега десетъ пѫти е обѣщавала да въведе коренни реформи, но така е карала работата, щото само угнетеното население, най-сетиѣ, възстана и смѣкна отъ себе си веригитѣ на робството: така бѣ въ Босна, Херцеговина и въ Сърбия. Сѫщото се повтори и съ България, когато принудена бѣ да се намѣси въ работата Русия и да прати хиляди свои синове да проливатъ кръвь за братушкитѣ.

Послѣдната кървава епопея се завѣрши комически: Босна и Херцеговина попадна въ ногитѣ на Австрия и езунитѣ, а знаменитиятъ С.-Стефански договоръ, който освобождаваше и Македония, бѣ до неузнаваемостъ осакатенъ на Берлинския конгресъ. „Цѣлокупна България“ се показа на Европа твърдѣ страшно оржние въ ржцѣтѣ на руската политика, и европейскитѣ дипломати, като се ползуваха отъ слабостта и мълчанието на нашите прѣставители, изрѣзаха С.-Стефанския договоръ и отново прѣдоха македонскитѣ християни на благоусмотрѣнието на Турция. Но Берлинскиятъ конгресъ обаче задлъжи Султана да въведе коренни реформи.

Хай-хай — отговориха на това въ Илджъ-Къошкъ, и коренитѣ реформи туриха подъ миндера.

Настѣпиха 90-тѣ години (1895—96), а съ тѣхъ и ужасното азиатско клане, „което опустоши — споредъ думитѣ на битописа-

теля — едно пространство по-широко отъ Франция и въздигна на прага на ХХ вѣкъ пирамида отъ 300,000 човѣшки черепи“.

Мене ми се случи самъ да бѫда прѣзъ врѣмето на това паметно клане отъ 1896 г. въ Цариградъ, гдѣто по калнитѣ улици буквально течеше кръвь, и азъ прѣкрасно помня, какъ самитѣ европейски дипломати бѣха принудени да се спасяватъ на пароходитѣ или пѣкъ да обиколятъ дворцитѣ си съ въоружени войници — матроси.

Изглеждаше, че равнодушието на дълготърпѣлива Европа бѣ тогава веднажъ за винаги прѣчулено; повдигна се въпросътъ за реформи въ всичкитѣ турски провинции и въ това число, разбира се, и въ Македония; отново трѣгнаха купетата на европейскитѣ прѣставители въ Илджъ-Къошкъ. Хай, хай, — отговориха тамъ и въ резултатъ издадоха ираде за повсемѣстни коренни реформи въ Европейска Турция (а не само на арменцитѣ).

Но какво бѣ очудването на европейскитѣ дипломати, когато тѣ въ ирадето отъ 1896 г. не намѣриха закона, издаденъ отъ Султана една година по-рано подъ натиска на Русия, който правѣше на християнитѣ отъ турскитѣ провинции нѣкои отстѣпки, които, впрочемъ, трѣбаше да направи Турция споредъ Берлинския трактать.

По тоя начинъ ирадето отъ 1896 г. сведе на нула резултатитѣ отъ всички прѣходни условия на европейскитѣ дипломати, а *tatis mutandis*, и резултатитѣ отъ руско-турската война отъ 1877—78 г.

Такива всѣкога сѫ били реформитѣ на Турция; да ги прокара тя винаги се е завземала съ най-голѣма готовностъ, давала е на хартия широки права на християнитѣ, — но на дѣло всичко това се оказвало вѣтъръ.

Такива сѫ и сегашнитѣ реформи: тѣ не дадоха безопасностъ на християнитѣ.

Не е доволно отъ новитѣ реформи не само християнското население на Македония. Въ числото на недоволнитѣ се оказаха и мюсюлманитѣ-албанци. Тѣ обявиха на комисията, изпратена отъ Цариградъ да ги убѣждава да приематъ реформитѣ, че руски реформи тѣ не приематъ и нѣма да допуснатъ, щото надъ тѣхъ да властуватъ християни; Султана ужъ обичатъ, прѣдани му сѫ, съ оржие въ ржцѣ ще го защищаватъ отъ християнитѣ; но ако той поисква, щото неговитѣ вѣрноподани албанци да се подчинятъ на християнитѣ, то тѣ съ оржие въ ржцѣ ще се противятъ на волята на великия падишахъ.

Прѣбва да се прѣполага, че великиятъ падишахъ, като чуль такъвъ отговоръ, само се усмихналъ отъ удоволствие, като изрекъ своетоично: хай, хай! — Това му е въ властьта и приятно да чува: докато той има въ Европа такива поданици, той спокойно може да води за носа европейскитѣ дипломати, като имъ показва празни работи подъ видъ на реформи.

До колко рѣшителенъ народъ сѫ албанцитѣ, показва фактътъ съ нашия консулъ Т. С. Щербина. Въ течение на 9 мѣсeца не можаха да го настанятъ въ Митровица. Русия това изискваше, Абдулъ-Хамидъ желаеше, съгласяваше се и дори заповѣдваше, но албанцитѣ

не желаяха. Когато пъкъ най-сети той слѣдъ голѣми усилия се възвори, албанцитъ открыто заявила, че ще убият руския консулъ, а хората му ще прогонятъ.

Кървавитъ събития отъ последнитъ дни показаха, че тѣ си сдѣржаха думата.

Въ Стара Сърбия задъ гърба на албанцитъ дѣйствува трето лице, за което мирното прокарване на реформитъ не е изгодно: австрийскитъ агенти раздаватъ на албанцитъ-католици, тѣй нареч. фандамъ, оржие; а призрѣнскиятъ католически епископъ запретилъ на албанцитъ-католици да постъпватъ въ числото на току що организувани заптиета. Нима това не е характеренъ фактъ!

Та и самата Турция не особено, както се види, върва въ възможността да се успокои Македония съ реформи: при всичкитъ категорически уверения на Сѣв. Телеграфно Агентство, че слухът за мобилизацията въ Турция е на нищо не основанъ, това е наистина фактъ неоспоримъ: албанцитъ получиха заповѣдъ да се въоржатъ; войниците отъ есенния наборъ сѫ повикани въ казармитъ съставяха се въ Македония нови турски полкове (Скопие, Призрѣнъ, Битоля); прѣзъ Скопие въ Митровица и въ други пунктове на Македония и Стара Сърбия заминаватъ отряди турски войски, набрани въ Анадоль, при което числеността на отряди се уголѣмила отъ 500 до 1,000 и 1,200 души.

Въ самия Стамболъ е неспокойно... Това сѫ все красорѣчиви фактове!

Бодърствува и „леля“ Австрия: тя дѣятелно стяга въ Босна, Херциговина и Далмация нѣмскитъ полкове отъ Маджарско и отъ Сѣверна Австрия.

Въ такова положение се намира тоя въпросъ, който въ настояще врѣме стана злоба на деня, въпросъ, който уголѣми съ себе си числото на проклетитъ въпроси, които чакатъ неотложно разрѣшение, — именно македонскиятъ въпросъ.

5. Важността на Македонския въпросъ за Русия.

За настъ, руситъ, важността на въпроса е несъмнѣнна: несъмнѣнна е не само за това, че тамъ страдатъ хора, а историята и живота ни сѫ научили да жалѣемъ униженитъ и обиденитъ, — не за това така сѫщо, че тамъ живѣятъ и съ оржие въ рѣцѣ се борятъ за своята свобода сърби и българи — братушки, хора намъ не чужди по кръвь, по вѣра, по езикъ.

Покрай всичко това македонскиятъ въпросъ е важенъ и интересенъ за настъ и поради ония исторически възпоминания, които сѫ свързани съ тѣхъ, и поради ония исторически перспективи, които ни предстоятъ въ недалечно бѫдаче.

Имената „Македония, Охрида, Солунъ“ за настъ далечъ не сѫ чужди имена: тѣ възкръсяватъ въ нашата память картини отъ далечното наше минало. Солунъ е родното място на първоапостолитъ славянски Кирила и Методия; тамъ за пръвъ пътъ се чу въ църквата оня езикъ, който не прѣстава отъ тогава да звучи въ славянската православна църква ето вече повече отъ хиляда години; тамъ

се явиха ония любопитни знакове и начертания, съ които ние сме привикнали да прѣдаваме единъ другому своитъ мисли; отъ тамъ сѫ дошли при насъ „словеса книжныа“, нашата писменност и литература — онова най-скжпото нѣщо, което ние имаме; отъ тамъ сѫ дошли и славянскитъ кирило-методиеви завѣти; тамъ сѫ работили, учили и умирали и учениците на Кирила и Методия...

Това сѫ допирнитъ точки отъ далечното минало....

Но и нашето врѣме ни сближава съ тоя въпросъ: славянство то и въ частностъ южното славянство не може да сѫществува безъ Русия, само съ нейна помощъ то може да достигне своето национално обединение....

А отъ друга страна и бѫдността на Русия е обусловена съ сѫществуването и процъвѣтането на балканскитъ славяни.

Широкитъ мирови задачи на Русия я отвличатъ на изтокъ: тамъ е главната ї мисия; тя не може да пожертвува славянитъ: тѣ сѫ нейни форпостове въ неминуемата и опасна борба съ враждебниятъ западъ.

Русия е длѣжна да си създаде на Балканитъ яка славянска опора: рано или късно проливитъ на Черно море ще прѣминатъ въ рѣцѣ на Русия (ако тя това поисква); Черно море, тѣй необходимо за Русия съ изходъ въ Средиземното, ще стане тогава руско море, но не по-рано, освѣнъ когато Русия ще има на кого да се облегне на Балканитъ!

Ето защо интереситъ на Русия сѫ така тѣсно свързани съ интереситъ на балканскитъ държави!

6. Задачите на Русия.

Но какви сѫ най-близкитъ задачи на Русия спрямо южните славяни?

Една част отъ тѣхъ е вече изпълнена: Русия е длѣжна да даде свобода на славянитъ, да способствува за тѣхното освобождение: прѣди 25 години руските войски извѣршиха освободителенъ кръстоносенъ походъ.

Идеята, за която тѣ отиваха и умираха, живѣе въ всѣко руско сърдце. Неповѣхналата слава на по-старото поколѣние трѣбва благотворно и бодро да дѣйствува върху по-младото!

Наистина, отъ тогава се измина четвърть вѣкъ: хората и срѣдствата се измѣниха и може би дѣятително оня кръстоносенъ походъ трѣбва да се счита за послѣденъ походъ въ историята на европейските народи, а сега да се избератъ други, мирни срѣдства, за да си изпълни пакъ сѫщата освободителна мисия!

Другата мисия на Русия е: да внесе миръ и любовь въ разцепенитъ части на славянството: да се яви при умразнитъ единъ другому братия съ проповѣдъ за любовь, да донесе въ тѣлата на борящите се братия маслиново клонче!

И когато това бѫде направено, тогава Русия съ твърда нога ще застане на Балканитъ... Ще простре своитъ мощнни крила съверниятъ орелъ надъ слабата глава на своитъ братия... Тогава ще бликне изъ загльха широкъ, свѣтъль изворъ съ жива вода, и при брѣговетъ му ще се събератъ съ духовна жажда народитъ...

И това ще се случи въ оня ден и въ оня часъ, когато „ще удари камбана въ Цариградъ!“

Не само не ни смущава видимото враждебно отношение къмъ на ония славяни, за които ние се борихме и за бъдещето на които сме длъжни да се погрижимъ: тая вражда е създадена изкуствено отъ една част отъ славяните и най-долната при това — отъ тъхната интелигенция, развратена отъ изтоха и запада, а простиетъ народъ съ благоговѣние произнася името на държавния представител на Русия: отъ него той чака за себе си опора! Любовта къмъ Русия, къмъ русите у прости сърбинъ или българинъ е дълбока, непристорна, искренна!

Да! — чувството, западнало въ душата на прости човѣкъ, е по-яко, по-силно и по-жизнено отъ временни и проходящи политически въжделения, по-силно отъ изкуствено породената вражда!

Не трѣба да биде човѣкъ пророкъ, за да прѣскаже онova недалечно бѫдащо, когато тамъ, между славяните, скоро ще разбере, който още не е разбралъ или не иска да разбере, че Австрия — нѣкога си лулка на славянството — трѣба да стане нейнъ гробъ; че единъ само изходъ и спасение за славяните има: съдружна културна работа подъ ржководството на по-стария братъ....

А той по-старъ братъ трѣба да помни, че той нѣма други приятели, освѣнъ славяните....

Нека той погледне наоколо: съ желѣзенъ пръстенъ все по-тѣсно и по-тѣсно обхваща славянството отъ всички страни страшниятъ, закованъ въ желѣзо германизъмъ.

Вече се извива желѣзната змия на малоазийския материъкъ, като внася германска култура и германски духъ въ сърдцето на изтокъ....

А тамъ по-нататъкъ, въ мъглата, за сега неясно, се види още по-страшна сила: отъ далечния изтокъ се примѣква стоглавиятъ жеlezенъ драконъ; приближава се стомилионната желта ордия, която нечакано-негадано ще нахлуе въ Европа и по пътя ще смачка Русия, ако тя не застане противъ каменната стѣна!

7. Настроението на политическото пазарище.

Прѣсно е още въ паметта недавното прѣбиване въ Европа на брата на китайския богдиханъ, който бѣ дохождалъ съ специална мисия „да измоли прощане“ отъ нѣмците за убийството на нѣмския представител въ Китай. Така постъпили една нация, която умѣе да цѣни себе си и въ другите да възбуджа чувство на почитъ и страхъ....

Европейскиятъ печатъ повдигна тогава общъ викъ за необходимостъ на възмездие, радикални мѣрки, обуздане и т. н. и т. н.

Сега сѫщиятъ този нѣмско-еврейски печатъ се отърва съ официаленъ изразъ „съжалѣние по поводъ на инцидента, който стана въ Митровица“.... Падна като жертва на възмутителната междуевропейска политика нашиятъ доблестенъ консулъ Щербина; прѣдадено е на поругание „Святое-Святыи“ на международната, а главно на славяно-руската политика; турцитъ като че ли на поди-

гравка, осъдила убийцата на четиринаесетъ годишъ затворъ и само благодарение на намѣсата на нашия цариградски посланикъ, види се, мислятъ да измѣнятъ своята прѣсѣда, ако обѣсятъ убийцата.... И европейската дипломация, европейскиятъ печатъ намѣриха всичко това съвършено нормално, замълчаха „инцидента“, не повдигнаха гласа си, не се възмутиха....

Малко това. Единъ отъ видните английски дѣйци — лордъ Кренбърнъ заяви въ палатата, че „на Балканите всичко е спокойно“, че нищо не му е известно за опасността, която заплашва християнското население въ Македония.

И това още не е всичко. Английскиятъ посланикъ съвѣтва султана „да влѣзе въ мирно споразумѣние съ албанците“.... По-нататъкъ нѣма на кждѣ да се върви.

Наистина: за никого не се явява като тайна, че въ Европа на ХХ вѣкъ сѫществуването на Турция съ нейния режимъ е смѣшанъ и нелѣпъ анахронизъмъ; всички сѫ съгласни, че е врѣме да се направи рѣшилна крачка, за да изчезнатъ за винаги, на вѣки всѣкакви дили отъ многовѣковното турско робство.... И изведенажъ официално признание — отъ една страна надмѣнно, високо, отъ друга мылчаливо — нормалността и закоността на подобно не-лѣпо явление.

Повтаряме, по-нататъкъ отъ това нѣма на кждѣ да се върви: това е вече прѣдизвикъ, хвърленъ въ лицето на цѣлото славянство отъ враговете му, оскърбителенъ по своята безцеремонност, възмутителенъ по своята жестокостъ.

Нека и славяните не се колебаятъ: врѣме е да се съединятъ въ задружно братско съмѣйство за борба на животъ и смърть съ общия врагъ; врѣме е да забравимъ взаимните смѣтки и раздори прѣдъ видъ на неминуемата страшна опасностъ....

Нека онова съчувствие, съ каквото бѣ посрѣдната геройската смърть на Щербина, послужи като символъ на общото съчувствие, на общото скжпо за настъ дѣло; нека ни бѫде лозинга прѣсниятъ гробъ на младия страдалецъ.

Долу всички илюзии, съ които ние легкомислено се лѣгахме толкова години: съ настъ водиха играта нечестно!

Ние всички чакаме рѣшилна дума.... Въ нея е всичко: всичкото наше славянско бѫдащо, всичката наша национална гордостъ, съ която така злобно и безсърдечно се подиграва Европа.

Скоро ще се разнесе радостната вѣсть: „Христосъ възкресе!“ Нека пролѣтниятъ вѣтъ донесе тържествените звуци на камбанийтъ и радостната вѣсть тамъ, дѣто страдатъ нашите братия, и влѣе въ душата имъ енергия и бодростъ....

Нека почувствуватъ и тѣ джха на животворната пролѣтъ и съ радостъ да извикатъ: „Христосъ възкресе!“

Покорна на неизмѣнните закони, ще излѣзе изъ зимния сънъ природата, ще възкръсне за новъ животъ. А на гроба на безврѣменния страдалецъ ще зазеленѣе трѣва, ще зацѣвятъ цветя, и славеятъ ще му изпѣе пѣсенъ за близкото щастие на ония, за които той умрѣ....